

Znanstveno-stručni skup
Budućnost hrvatske jezične politike

Program skupa i
sažetci izlaganja

Uredili
Mislav Ježić, Mario Grčević, Marko Tadić

Suorganizatori

Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Matica hrvatska

Konzorcij HR-CLARIN europske istraživačke infrastrukture CLARIN ERIC

4. i 5. prosinca 2024.
Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Trg Josipa Jurja Strossmayera 14
Zagreb

Organizacijski odbor

Mislav Ježić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (predsjednik)

Mario Grčević, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija

Marko Tadić, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Poduprli

Matica hrvatska

Konzorcij HR-CLARIN europske istraživačke infrastrukture

CLARIN ERIC

Program skupa

Srijeda, 4. prosinca 2024.

- 09:30–10:00 **Registracija sudionika**
- 10:00–10:30 **Pozdravni govori**
U ime HAZU: Velimir Neidhardt, predsjednik (zamoljen)
U ime Razreda za filološke znanosti: Ranko Matasović, tajnik Razreda
U ime MH: Dubravka Oraić Tolić, potpredsjednica Matice hrvatske
U ime HR-CLARIN-a: Marko Tadić, koordinator CLARIN ERIC-a za Republiku Hrvatsku
- 10:30–10:55 Prvi dio: predsjedka Mario Grčević
Mislav Ježić (Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika HAZU; Vijeće za hrvatski jezik): *Polazišta za strategiju razvoja hrvatskoga jezika*
- 10:55–11:20 Božidar Petrač (Matica hrvatska): *Od borbe za hrvatski jezik do Zakona o hrvatskom jeziku. Što nam je činiti?*
- 11:20–11:45 Drago Štambuk (HAZU): *Hrvatske jezične punktacije*
- 11:45–12:10 Ivan Rogić Nehajev (Institut Ivo Pilar; Matica hrvatska): *O dva polazna pitanja*
- 12:10–12:35 Mateo Žagar (HAZU): *Skrb o istraživanju i opisivanju hrvatskoga jezika kao dio jezične politike: poticaj planiranju i usklađivanju leksikografskih projekata*
- 12:35–13:00 Rasprava
- 13:00–14:00 **Okrjepa i kava**
- 14:00–14:25 Drugi dio: predsjedka Marko Tadić
Mario Grčević i Ljubica Josić (Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija): *Perspektive hrvatske leksikografije*
- 14:25–14:50 Ivan Marković (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet): *Jezična naobrazba prošlosti i jezična naobrazba budućnosti*
- 14:50–15:15 Igor Ivašković (Sveučilište u Ljubljani, Slovenija): *Izazovi za hrvatsko-slovenske jezične odnose povodom izrade novoga Slovenskoga lingvističkog atlasa*

- 15:15–15:40 Novica Vujović (Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, Crna Gora): *Montenegristika u kontekstu jezičke politike i jezičkog zakonodavstva na razmeđu XX-XXI vijeka*
- 15:40–16:00 Rasprava

Četvrtak, 5. prosinca 2024.

- 10:00–10:25 Treći dio: predsjedka Katarina Lozić Knezović
Bojan Marotti (Zavod za povijest i filozofiju znanosti HAZU, u m.): *O nekim obilježjima biranoga sustava hrvatskoga*
- 10:25–10:50 Nataša Bašić (Leksikografski zavod MK, u m.): *Vukovski štokavski purizam i hrvatska narječja u standardizaciji hrvatskoga jezika*
- 10:50–11:15 Davor Velnić (Matica hrvatska): *Hrvatski jezik i književnost u raljama birokracije*
- 11:15–11:40 Marko Tadić (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet; Vijeće za hrvatski jezik; HR-CLARIN): *Zašto su nam jezične tehnologije bitne za budućnost hrvatskoga jezika?*
- 11:40–12:05 Ana Ostroški Anić (Institut za hrvatski jezik): *Suradnjom do kvalitete u okviru terminološke mreže TASK*
- 12:05–12:30 Blaženka Martinović (Sveučilište u Puli, Filozofski fakultet; Vijeće za hrvatski jezik): *O suvremenoj naglasnoj normi hrvatskoga jezika*
- 12:30–13:00 Rasprava
- 13:00–14:00 **Okrjepa i kava**
- Četvrti dio: predsjedka Mislav Ježić
- 14:00–14:25 Vlatka Štimac Ljubas (Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Vijeće za hrvatski jezik): *Skrb za hrvatski jezik u svijetu*
- 14:25–14:50 Tomislav Stojanov (počasni predavač na Sveučilištu u Nottinghamu): *Izumire li hrvatski jezik? Jezična integracija stranih radnika kao (ne)očekivani zadatak i prioritet hrvatske jezične politike nakon pridruživanja RH u međunarodne socioekonomske i političke zajednice*
- 14:50–15:15 Katarina Lozić Knezović (Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet; Vijeće za hrvatski jezik): *Mjesno/lokalno i hrvatski standardni jezik: toponimi/etnici/ktetici; maritimno nazivlje*
- 15:15–15:40 Danica Leštek (Osnovna škola Donja Stubica): *Muke po kurikulumu: položaj kajkavskih idioma u nastavi hrvatskoga jezika*
- 15:40–16:00 Rasprava i zaključci skupa

Sažetci

Prvi dio: srijeda, 4. prosinca 2024., 10:30–13:00

Mislav Ježić (Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika
HAZU; Vijeće za hrvatski jezik)

Polazišta za strategiju razvoja hrvatskoga jezika i buduću hrvatsku jezičnu politiku

Na početku skupa o budućnosti hrvatske jezične politike treba objasniti pojmove bez kojih se ne može shvatiti ni Zakon o hrvatskom jeziku: hrvatski jezik, hrvatski standardni jezik i hrvatski književni jezik. Sva su nam tri pojma i nazivci za njih potrebni. (1) "Hrvatski jezik" obuhvaća sva svoja narječja i govore, a (2) "standardni jezik" stiliziran je po obrascu izabranoga narječja (od 19. st. u načelu novoštokavskoga; dakle ne obuhvaća druga narječja), ali obuhvaća sve funkcionalne stilove (što "nestandardna" narječja, pa ni "književni jezici" u njihovoj stilizaciji ne obuhvaćaju i ne mogu obuhvatiti). (3) "Književni jezik" dobar je obuhvatan nazivak za (hrvatski) jezik u svim svojim književnim registrima i stilizacijama (od kojih je "standardni jezik" samo dio, a i narječne su stilizacije samo njegovi vidovi). Civilizacija traži "standardni" ili "normirani" jezik, a kultura traži "književni jezik". Ono što nije "normirano" u standardnom jeziku, tj. nije neutralno, ima "stilističku vrijednost" u književnom jeziku: nije odbačeno, ali mora imati svoje mjesto i razlog kada se rabi. Razumijevanje toga mjesta zovemo jezičnom kulturom. Standardni je jezik obavijestan, a književni je bogat i izražajan.

Treba promisliti i o odnosu povijesti i sadašnjosti hrvatskoga jezika i kulture koju je on izrazivao i koju danas treba moći izrazivati. U tome sklopu treba razmotriti odnos između nazivaka „slovenski jezik“, lingua Illyrica i hrvatski jezik u povijesti i načina na koji su se njihove tradicije ispreplele u hrvatskom književnom jeziku. Da bi se hrvatski jezik jasno odredio treba razumjeti tri vida njegove posebnosti ili identiteta: genetski ili povijesni, tipološki ili ustrojbeni i kulturni ili vrijednosni. Pritom će se vidjeti da je najbitniji onaj na koji jezikoslovci danas često najmanje misle. Treba sagledati odnos

između suvremenoga jezika i književnojezične baštine. Isto tako valja sagledati i odnos između standardnoga jezika i hrvatskih narječja. O tome odnosu ovisi za koju će se jezičnu i narodnu zajednicu planirati hrvatska jezična politika.

A potom treba vidjeti što su preduvjeti da bi hrvatski jezik imao budućnost. Radi toga bi trebalo jasno razlikovati pojmove jezične mijene i jezičnoga razvoja. Među preduvjetima budućnosti jezika pripada čuvanje njegova ustroja i razlikovnosti, razvoj nazivlja za nove pojave i pojmove koji nas preplavljuju, a onda i izrada jezičnih priručnika i pomagala koja odgovaraju potrebama sadašnjosti i budućnosti. Ta pomagala bit će u budućnosti sve više i digitalna pomagala, odnosno jezične tehnologije koje treba, na osnovi dobra jezikoslovnoga opisa, razvijati za hrvatski jezik.

Na ovome skupu govorit će se i o još dvama bitnim vidovima budućnosti hrvatskoga jezika, a to su, uza skrb za nj u domovini, još i skrb za hrvatski jezik u svijetu među našim iseljeništvom, a u naše vrijeme postaje sve bitnijom i briga za primjerenu jezičnu naobrazbu i kulturnu integraciju novih i budućih useljenika u Hrvatsku.

Sve su to izazovi na koje će morati odgovarati hrvatska jezična politika u budućnosti pa će i Vijeće za hrvatski jezik morati nuditi odgovore na njih radi izrade Plana hrvatske jezične politike koji će po Zakonu trebati predlagati.

Božidar Petrač (Matica hrvatska)

Od borbe za hrvatski jezik do Zakona o hrvatskom jeziku.

Što nam je činiti?

U svojem izlaganju autor se u prvom dijelu priloga *Od borbe za hrvatski jezik do Zakona o hrvatskom jeziku* osvrće na gotovo dvostoljetnu borbu za hrvatski jezik i njegovu samosvojnost, spominjući najvažnije događaje u tomu dugom i mučnom razdoblju. Ističe razloge za donošenje Zakona o hrvatskom jeziku jer godinama se u suverenoj hrvatskoj državi očitovala potreba za takvim zakonom, ali se ujedno iz različitih razloga i osporavala, uglavnom s ciljem zadržavanja vukovskih načela i unifikacije jezika kojim govore Srbi, Hrvati, Bošnjaci i Crnogorci. Donošenje toga

Zakona na inicijativu Matice hrvatske bio je posve prirodan i razumljiv politički čin suverene hrvatske države kako bi svoj jezik, kao jedan od službenih jezika Europske unije, što bolje i djelotvornije uredila, zaštitila i promovirala. U drugom dijelu izlaganja *Što nam je činiti?* autor nastoji svojim razmišljanjima u nekoliko teza ukazati na određene probleme koje smatra važnima i o kojima bi trebalo razborito i sustavno raditi. Provođenje Zakona o jeziku nije samo stvar Vijeća za hrvatski jezik kao savjetodavnoga tijela Vlade, nego dužnost i odgovornost svakoga sudionika u procesu prenošenja znanja o hrvatskom jeziku i svakoga sudioniku u javnom životu naše zemlje.

Drago Štambuk (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) **Hrvatske jezične punktacije**

1. Jezik definira ozemlje i narodnosni je identitetski temelj; ukoliko narod ne pokriva ozemlje vlastitim jezikom ne gospodari posvema svojom postojbinom.
2. Svehrvatska jezično-pjesnička smotra *Croatia rediviva ča-kaj-što*, osnovana s osamostaljenjem RH o Krvavom Uskrsu 1991. u Selcima na otoku Braču, temeljena je na Zlatnoj formuli hrvatskoga jezika *ča-kaj-što*. U skoro 35 godina trajanja smotra je, u praksi, bila promicateljicom trojedne naravi hrvatskoga jezika, pokazujući što nam i kakav nam jezik jest; snažno je potaknula premrežavanje Lijepe Naše nizom smotri koje su promovale lokalne stilizacije i govore, budile duh cijelosti i osjećaj sveukupnosti hrvatskoga složenoga/razvedenoga jezika.
3. Na prijedlog autora Zlatne formule *ča-kaj-što*, kojom je na sažet način oznakovio narav jezika Hrvata, a uz podršku svih važnih hrvatskih institucija, Formulu je 29. studenoga 2021. Ministarstvo kulture RH proglasilo kulturnim dobrom (Z-7412) i stavilo ju na Nacionalnu listu zaštićene nematerijalne baštine, čime je „na mala vrata“ donesen bitan preduvjet za zakon o hrvatskom jeziku.
4. Zadaća Hrvata skrbiti je, u cijelosti, o svome jeziku, poniruć u nj i afirmirajući njegovu povijest, stavljajući sve na kup,

- integrirajući mu dionice i brinući se o njegovoj svježini i budućnosti.
5. Skrbiti je Hrvatima posebice o normi koja se sjajno potvrdila i postala svojevrsnim anorganskim i komunikacijski neutralnim nad-jezikom, no nikako bez prožimanja bogatstvom književnoga jezika, te s blistavom trojednom jezičnom ča-kaj-štokavskom pričuvom, organskim materinskim stilizacijama u govornom i pismenom/književnom obliku.
 6. Integracija jezična valja biti postupna i oplemenjivajuća za normu ili standardni hrvatski jezik, a obogaćujuća za književni jezik, u nakani gradbe hrvatske koiné koja bi začeta od samih početaka hrvatske filologije, te potvrđena u 17. stoljeću u Ozaljskom književnom krugu s primjerenim leksičkim i inim unosima kano u osmoticom kemijskom procesu prožimanja; potonje svjedoče iznimni rezultati smotre u Selcima na Braču gdje se sve stilizacije i njihove varijante tretiraju ravnopravno.
 7. U ostvarenoj slobodi politički nam je braniti, s posvećenom odanošću, ovaj integracijski koncept dijakronije i sinkronije jezične nam baštine (govorne i pismene) od svakovrsnih presizanja (bočnih i nadređenih), te podmetanja, pritiska, intruzija i nametanja.
 8. U integraciji jezičnoj ostvariti nam je ravnotežan i skladan odnos između idioma/stilizacija i njihovih podvarijanata poput onoga u molekuli vode gdje kisik (O) predstavlja standard ili komunikacijsku štokavsku normu (uključujući i njene podvarijante), dok dva manja atoma vodika (H₂) predstavljaju čakavsku i kajkavsku dionicu. Time se postiže živodajnost rečene Formule, kano i u životvornoj vodi - na radost i korist narodu koji spomenutom slitinom hrvatske koiné može/treba pisati i zboriti.
 9. Nije nam se obazirati na tuđe manipulacije i nametanja kroz presizajući tzv. „zajednički jezik“ ili kroz nazivanje hrvatskih govora regionalnim imenima, e da ih se u susjednom ozemlju otuđi.
 10. Počistiti nam je jezični stol hrvatskoga jezika, od nedovoljno definiranih odnosa između glavnog jela (što), predjela (ča) i pojela (kaj) i ostvariti skladan i razložen odnos, počinjući „ab ovo“ na zdravim povijesno-književnim i govornim temeljima,

gradeći kuću hrvatskoga jezika od temelja, u ravnoteži dionica i njihova leksika, sinkronije i dijakronije, u skladu s interesima hrvatskoga naroda, u susret hrvatskoj jezičnoj sudbini. Uravnotežen nutarnji odnos među dionicama je neophodan, gotovo pa znanstven, fizikalno-kemijskim procesom usporediv, nit odveć centripetalan nit centrifugalan, koji pokrit će hrvatsko sveukupno ozemlje u domovini Hrvatskoj i izvan nje gdje Hrvati žive.

11. Hrvatska koiné daleki je - ali ne i nedostižan - budući cilj kojemu hrvatski puk valja težiti, jer je u njegovu iskonskom nacionalnom interesu.

Akademik Katičić bio je strastveni zagovaratelj mogega projekta Zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što, usmeno na 21. smotri Croatia rediviva u Selcima (2011) kada je predstavljajući *Maslinov vijenac 5* „urbi et orbi“ kazao da je to najvažniji projekt od osnutka hrvatske države, a u svom ogledu objavljenom prvi put u časopisu Kolu (br 2, 2014) povodom 30. godišnjice mogeg promicanja Zlatne formule ustvrdio je za Formulu da je „sažeta da sažetija biti ne može, kao uperena strjelica pokazuje u budućnost i sve njene izazove: ČA-KAJ-ŠTO!“

Ivan Rogić Nehajev (Institut Ivo Pilar; Matica hrvatska)

O dva polazna pitanja

U radu se autor oslanja na dva “polazna” pitanja na koja je potrebno odgovoriti e da bi se jasnije naznačio horizont oblikovanja jezične politike Vijeća za hrvatski jezik. Prvo pitanje glasi: kako govoriti hrvatski? Autor sugerira da valjane odgovore treba tražiti u „trokutu“ koji čine: (i) kritičko odmjeravanje tradicije hrvatskih vukovaca; (ii) snaženje tvorbenih sposobnosti hrvatskoga jezika; (iii) opovrgavanje mehaničkoga i parazitskoga prijenosa dijelova drugih jezika u hrvatski. Na tragu tih intencija Vijeće je upućeno na suradnju i koordinaciju djelovanja s više postojećih institucija. Drugo pitanje glasi: s kim govoriti hrvatski? Autor sugerira da odgovore na to pitanje treba potražiti u kontinuiranom djelovanju koje cilja povećati brojnost govornika hrvatskog jezika. Pri tomu se kao

praktični prioriteti ističu (i) snaženje lektorske službe; (ii) poboljšanja u učenju hrvatskoga; (iii) rad na korisnim priručnicima; (iv) preporuke o jezičnim intencijama u javnom prostoru. I u ostvarivanju tih prioriteta Vijeće je upućeno na suradnju i koordinaciju djelovanja s više postojećih institucija.

Mateo Žagar (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti)

Skrb o istraživanju i opisivanju hrvatskoga jezika kao dio jezične politike: poticaj planiranju i usklađivanju leksikografskih projekata

Znanstvena politika i znanost u (državnoj) politici kategorije su koje bi se trebale plodno isprepletati stvarajući čvrste okvire istraživanja i objavljivanja. Mnogi zadaci koje je hrvatska filologija ispunjavala ili kanila ispuniti u XIX. i XX. stoljeću i danas su aktualni, neki – pa i najvažniji – ostali su neispunjeni. Neki projekti nisu ni započeti, nekima je kontinuitet prekinut, neki se žele oživjeti, za nekima tek pojedinci čeznu. Unatoč općoj svijesti o potrebama i uz povremene inicijative zainteresiranih skupina nedostaje opći sustavan pristup planiranju i realizaciji, ponajviše nedostaje suradnja institucija. Digitalna galaksija, unatoč dugoj svijesti o prijekoj potrebi, nije obuhvatila sve filološke sastavnice ni približno u jednakoj mjeri, a ako i jest – lako je steći dojam o neuravnoteženosti primjene i nedostatku koordinacije. Usporedba sa stanjem u većini (slavenskih) filologija jasno pokazuje u kolikoj mjeri zaostajemo. Kao ogled ostvarenih visokih standarda ističe se velik leksikografski projekt *Fran* Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

Na primjeru potrebe digitalnog oblikovanja rječnika hrvatskih protestantskih izdanja iz XVI. stoljeća (čiju smo obradu načeli pri Katedri za staroslavenski jezik i hrvatsko glagoljaštvo Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta) želi se pokazati kako bi postupnost obrade ciljanoga korpusa, uz oslanjanje na dosadašnje inkluzije u raspoloživu rječniku građu (npr. u *Akademijinu rječniku*), mogla – u projekciji od nekoliko desetljeća – dovesti do oblikovanja *Povijesnog rječnika hrvatskoga jezika*, prije svega u mrežnom obliku,

naravno uz čvrstu potporu institucija i koordiniranje znanstvene politike. Takva obuhvatna vizija zahtijevala bi izvrsno planiranje, visoku digitalnu upućenost svih sudionika u projekt i strategiju razvoja njihovih kompetencija. Istom, u ovaj bi se projekt mogla uvrštavati leksikografska obrada bilo kojeg jezičnog spomenika hrvatske pismenosti koji se objavljuje (a svake godine barem je nekoliko takvih naslova).

Drugi dio: srijeda, 4. prosinca 2024., 14:00–16:00

Mario Grčević, Ljubica Josić (Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija)

Perspektive hrvatske leksikografije

U reprezentiranju leksičkoga blaga hrvatskoga jezika suvremeni jednojezični rječnici, uz općeuporabni leksik, uključuju vremenski, prostorno i funkcionalnostilski raslojen leksik, pri čem leksičko-semantičkim odrednicama uspostavljaju odnos uvrštenih raslojenih leksema prema standardnojezičnim bliskoznačnicama. U kontekstu normativnih promišljanja vrijedno je uputiti na važnost njegovanja jezika književnosti kao gradbene rječničke sastavnice, pri čem valja istaknuti kako se, primjerice u obradbi leksema karakterističnih za pjesnički podstil, rječnici različito određuju prema izboru natuknica, kao i bilježenju njihove stilske pripadnosti (npr. leksem *čjelov* gdje gdje je obilježen kao zastarjelica, poetizam, dio jezika književnosti, u nekim izdanjima kao knjiški leksem). S druge strane, knjiški leksemi (npr. *brodokršje*, *brodolom*; *glušan* – koji je u tišini; *mirisnica*, *parfumerija* i dr.), kao dio leksikografske i ostale pisane hrvatske tradicije, u rječničkim opisima standardnojezične prakse opsegom uglavnom nisu dobili zasluženo mjesto koje imaju u leksikografskom povijesnom slijedu hrvatskoga jezika. Stoga se u ovom izlaganju nastoji uputiti na važnost uključivanja tih dviju skupina leksema u suvremene leksikografske opise hrvatskoga jezika, kao i na precizno bilježenje njihove stilske obilježene uporabe.

Ivan Marković (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet)

Jezična naobrazba prošlosti i jezična naobrazba budućnosti

Svaki razgovor o budućnosti, primjerice razgovor o budućnosti jezične politike, zapravo je futurološki: na temelju postojećega stanja i reflektivnog uvida u prošlost takav razgovor pokušava predvidjeti vjerojatna buduća stanja i pripremiti nas za njih. Kao takav svaki razgovor o budućnosti danas je nezahvalan jer stvarnost

se mijenja brzinom koju refleksija teško može pratiti, kamoli predvidjeti buduća kretanja.

S rečenom ogradom na umu u izlaganju će se pokušati na temelju nastavničkoga i filološkoga iskustva vidjeti kako stvari s današnjom jezičnom naobrazbom u Hrvata stoje i što nam je u zadnjih 20-30 godina donio splet promjena obrazovnoga sustava s jedne i promjena tehnološke i društvene konstelacije s druge strane.

Konkretno, izlaganje će se dotaknuti veze poučavanja hrvatske književnosti i hrvatskoga jezika, poučavanja i znanstvenog proučavanja hrvatskoga jezika u njegovoj punini te najzad na temelju suvremenih društvenih kretanja naslutiti s čime će se poučavanje i proučavanje hrvatskoga suočiti u neposrednoj budućnosti ili se već suočava, poput npr. odnosa spola, gramatičkoga roda i društvenoga roda.

Igor Ivašković (Sveučilište u Ljubljani, Ljubljana, Slovenija)

Izazovi za hrvatsko-slovenske jezične odnose povodom izrade novog Slovenskog lingvističkog atlasa

U posljednjih se petnaestak godina u određenim slovenskim jezikoslovnim krugovima, koji su financirani od Vlade Republike Slovenije, širi područje slovenskog jezika na hrvatske govore, a rezultat toga je novi Slovenski lingvistički atlas (SLA) koji granice slovenskoga jezika pomiče duboko na hrvatski teritorij. Pritom problem nije dijalektološke naravi, već u logičkoj interpretaciji i u terminologiji. Izbor naziva kojima se koriste lingvisti naime često odražavaju ne znanstvene činjenice, već političke stavove, pogotovo ako se dijalektološke jedinice nazivaju pridjevima izvedenima iz nacionalnih imena. Činjenica je da kada neku jezičnu pojavu nazivamo etničkim imenom, onda pokazujemo da to ima veze s etnicitetom govornika, zato onda treba poštovati etnicitet svih govornika koji imaju promatranu pojavu, što znači da pojave koje u svojim govorima imaju i Slovenci i Hrvati, treba nazivati slovensko-hrvatskima ili hrvatsko-slovenskima.

Novica Vujović (Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, Crna Gora)

Montenegristika u kontekstu jezičke politike i jezičkog zakonodavstva na razmeđu XX-XXI vijek

U izlaganju nastojimo dati istoriju ovoga pitanja od 1990. te interpretirati fenomene i važnije pojedinosti iz toga razdoblja. Odbrana tekovina Novosadskoga dogovora, polemike o jezičkom konceptu zajedničke srpskohrvatske/hrvatskosrpske norme i priznavanju varijanata na štokavskome terenu, uspostava ideoloških modela u jezičkoj politici neka su od obilježja druge polovine XX vijeka i neophodno ih je spram interesa savremene filologije adekvatno kontekstualizovati.

Nakon 1990. problem crnogorske jezičke situacije izmješta se iz sfere višedecenijskoga srpsko-hrvatskog jezičkog spora u polje sada tzv. srpsko-srpskoga filološkog spora. Početkom posljednje decenije XX vijeka politički i filološki projekti o zaštiti navodno ugroženoga srpskog jezika i ćirilice dobivaju agresivnije obličje; razrađivan je koncept objedinjavanja tzv. srpskih zemalja oko ekavskoga izgovora (1994); objavljen je pseudonaučni proglas *Slovo o srpskom jeziku* 1998; u Saveznoj skupštini usvojena *Deklaracija o zaštiti ćirilice* (2002) itd. Pansrpski jezikoslovci i njima podređena ideologija u kontinuitetu na varijetete crnogorskoga jezika gledaju kao na dio srpske jezičke baštine, dok se svaki emancipatorski proces u crnogorskoj kulturi karakteriše kao nacionalizam i separatizam.

Crna Gora prvi put u svojoj istoriji ministarstvo kulture dobija 1992. Međutim, na izgradnji sistema proučavanja crnogorske književnosti, jezika i kulture radilo se i mnogo ranije. Vidljivost tih rezultata počinje već prvim reagovanjima na Zaključke Novosadskoga dogovora, potom u 1960-im montenegristika ulazi u etapu objavljivanja značajnih djela, dok će se tokom 1990-ih u formi više jasnih proglaša i deklaracija crnogorski intelektualci suprotstaviti mjerama jezičke politike koja ne priznaje ni ime ni identitet crnogorskoga jezika. Ističu se organizacije Crnogorski PEN centar, Matica crnogorska, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, a nešto kasnije Dukljanska akademija nauka i umjetnosti i Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje i dr.

Od 2006. i povraćaja crnogorske državne nezavisnosti stekli su se uslovi da crnogorske institucije i naučnici kreiraju jezičku i kulturnu politiku prema potrebama te kulture. Uslijedila su brojna postignuća u izradi standardološke literature, potom reformisanju školskih programa i udžbenika. Pred crnogorskim institucijama onoga vremena bio je znatan posao sistemskog kreiranja emancipacije crnogorskog društva i zajednice u cjelini s obzirom na snažno održanje tradicionalističkih pogleda u jezikoslovlju. Nemale posljedice ostavila je i ideologija standardnoga jezika kojom su standardolozi iz Beograda i Novoga Sada postizali ne samo da preskriptivistički prokažu kakve jezičke likove ili forme, već da svojim autoritetom govornicima crnogorskoga jezika nametnu stav o dijelu markantnih a opštecrnogorskih jezičkih osobina kao provincijalizmima i proizvodom niže kulture.

U zaključku rasprave konstatuje se da crnogorska filologija i Fakultet za crnogorski jezik i književnost, kao najviše mjesto montenegristike, danas imaju goleme i u svjetskim razmjerama potvrđene naučne rezultate. Nažalost, uslijed politički nestabilnog crnogorskog društva trenutno gotovo da se ne može govoriti o jasnoj i jedinstvenoj kulturnoj i jezičkoj strategiji. Još i više, dio crnogorskih državnih zvaničnika svojim katkad snobovski determinisanim motivima, dogmatizmom i ideologijom, a katkad s političkim proračunom nastoje promijeniti ustavni status crnogorskoga kao službenoga jezika.

Treći dio: četvrtak, 5. prosinca 2024., 10:00–13:00

Bojan Marotti (Zavod za povijest i filozofiju znanosti HAZU, u m.)

O nekim obilježjima biranoga sustava hrvatskoga

Temeljno je obilježje hrvatskoga standardnoga jezika, iliti biranoga sustava hrvatskoga, kako je volio govoriti profesor László, čuvanje samosvojnosti spram drugih, manje ili više bliskih, standardnih jezika. To znači da taj sustav bira, ili da se u taj sustav bira, redovito ono što je bilježito hrvatski. Pojam je bilježitosti, iliti markiranosti (eng. *markedness*), u jezikoslovna istraživanja svojedobno uveo Praški jezikoslovni krug, a posebice je na njem ustrajao Roman Jakobson. U nas ga je pak na proučavanje uzajamnih odnosa između hrvatskoga i srpskoga jezika, u jednome svome članku godine 1996., primijenio Bulcsú László. Prema Lászlóu, bilježitost pripočava obavijest »o srbtini ili o hrvatštini promatrane jezične pojave na svim mogućim jezičnim razinama«. Taj se stavak dakako može poopćiti pa reći da to vrijedi i u odnosu na druge standardne jezike, ne samo u odnosu na srpski. Izravna je posljedica navedene tvrdnje da je za birani sustav hrvatski bilježito, koliko je to moguće, uklanjanje tuđica, posebice kada je riječ o znanstvenome nazivlju. Potvrde za takav pristup pruža nam i povijest hrvatskoga rječničarstva (primjerice Pavao Ritter Vitezović u svome *Lexiconu*). No i unutar samoga biranoga sustava valja njegovati razlikovnost, ne samo u odnosu prema drugim standardnim jezicima, u smislu da se sve što se uopće može razlikovati, ujedno i mora razlikovati. Pretpostavka je pak takve skrbi za razlikovnost čuvanje raznolikosti u sustavu. Birani se sustav hrvatski stoga opire gubitku raznolikosti ujednakom, jer takav gubitak postupno vodi u »smrt jezika«. To je također razlogom da se opire prodoru razgovornoga sustava, ili pak razgovornih sustava, te je utoliko, za razliku od srpskoga standardnoga jezika, iliti biranoga sustava srpskoga, upravo bilježiti time da ne prihvaća »neprekidnu« mijenu, prema načelu »piši kako govoriš«, nego nastoji održati »trajnu« opstojnost. Rečena ga osobina, u određenoj mjeri, čini umjetnim sustavom, tj. uzorom kojemu se teži. Ona ne dopušta da se danomice mijenja, ali istodobno pruža mogućnost da se taj sustav, svakodnevnim nastojanjem, uspostavi u svojoj punini.

Nataša Bašić (Leksikografski zavod MK, u m.)

Vukovski štokavski purizam i hrvatska narječja u standardizaciji hrvatskoga jezika

0. Vukovski pristup standardnomu hrvatskomu jeziku u ovom je radu raščlanjen u rasponu dvaju stoljeća, od prvoga vukovskoga naraštaja stasaloga u doba ilirizma do druge polovice XX. st., a praćen je na dvjema razinama – lingvističkoj i sociolingvističkoj. Proučeni zahvati na jezičnoj i pravopisnoj razini interpretirani su kao restandardizacija hrvatskoga jezika i pravopisa. Istraženi su također instrumenti jezičnih politika pomoću kojih su zahvati provođeni.

Standardnojezičnu koncepciju hrvatskih vukovaca obilježuje:

1. Nijekanje hrvatske standardnojezične i pravopisne povijesti dogajevskoga i poslijegajevskoga razdoblja i obezvrjeđivanje umjetničkih dosega hrvatske književnosti te proglašavanje zastarjelim i neaktualnim njezina jezika i pravopisa kao izvora za gradnju standardnoga jezika i pravopisa. Ta je diskvalifikacija bila nužna kako bi se mogli obaviti zahvati u jeziku i pravopisu u smjeru približavanja Karadžićevu jezično-pravopisnomu modelu, utemeljenom na redukciji hrvatske štokavštine. Budući da Srbi prije Karadžića nisu imali razvijenu književnost na štokavskom idiomu u opsegu i kontinuitetu od nekoliko stoljeća kao Hrvati, trebalo ju je oduzeti i Hrvatima da bi se moglo s Karadžićem krenuti iz početka.

2. Nijekanje hrvatske narodne i jezične samobitnosti, pa time i standardnojezične povijesti kao izraza hrvatske nacionalne kulture te proglašavanje Srba i Hrvata jednim narodom, a njihovih jezika jednim istim jezikom. Tako se još 1864. sa žaljenjem pisalo o razvrnutim udima istoga tijela, u pravopisnoj se raspru u pomoć prizivala genetika, apeliralo na zajedničku krv i kosti, a svijest o pripadnosti istoj sociolingvističkoj i kulturnoj zajednici hrvatskoga Dubrovnika na jugu i banskoga Zagreba na sjeveru proglašavala se "kurtoasijom" (Tomislav Maretić) samo da bi se umanjila i obezvrjedila, kad već toj istoj svijesti nije bila poznata sociolingvistička zajednica sa Srbima.

3. Nedovoljno lučenje organskoga idioma od standardnoga jezika i traženje potvrda u novoštokavskim organskim idiomima za valjanost pojedinih likova u standardnom jeziku. Tvrđilo se da standardni

jezik ne može biti nešto artifičijelno i umjetno sagrađeno, sastavljeno od različnih narječja; jer da je takav jezik ukočen, neprirodan, da ga nitko ne razumije te da ne odgovara potrebama narodnoga života. Takav jezik da je mrtav jezik jer se ne može razvijati prema "narodnom" jeziku. Da bi zadovoljio funkciju općenarodnoga općila standardni jezik mora biti razumljiv svima i u pisanom i u govornom obliku. Za standardni se jezik mora dakle izabrati "jedno živuće narodno narječje i u glasovima i u gramatici i u blagu riječi (leksiku)" i to ono "koje je prostranije, te zato prikladnije da postane općim jezikom, koje je bogatije (riječima i frasama) i ljepše (čišće u glasovima i uopće milozvučnije) i koje je odaljeno od tuge natruhe, na način da ne samo u pojedinim riječima, nego i u duhu jezika sačuvalo prirodnu osobitost" (Marcel Kušar).

Narječje koje se odlikuje navedenim obilježjima u hrvatskom (ili srpskom) jeziku jest hercegovačko novoštokavsko narječje jekavskoga izgovora. Njegov su kanonski oblik pokazali Tomislav Maretić, Marcel Kušar i Luko Zore: *nijesam, dobrieh, zelenijem, čovječij, pošljednji, našljedovati, izljubiti razljutiti, dakćem, drkćem, čuvat, ćeler, decimetar, Marćel, Maćedonija, Sićilija, analođija*. Tako se 1900-ih dobiva standardni model novoštokavskoga sustava izrazitih rubnih odlika s vrlo malom mogućnošću da bude prihvaćen. Koja je to štokavština, Maretić ne govori, a nisu je definirali ni kasniji istraživači. Nju zagrebačka filološka škola kao sljednica višestoljetnoga hrvatskoga standardnojezičnoga razvitka ne pozna.

Riječ je o rubnim novoštokavskim istočnohercegovačkim jekavskim govorima s provedenom najnovijom jotacijom, što je bila odlika Karadžićeva jezika iz prve faze. Već je Karadžićev jezični model evoluirao ne samo u nadrastanju organskoga idioma iz prve faze, nego i dubrovačkoga, kojim je jedno vrijeme bio pisao, pa se, primjerice, Maretićevo vraćanje na likove tipa *pošljednji* može držati i onodobnim standardizacijskim anakronizmom, koje je odbacio i Ivan Broz. S druge strane, preširoko postavljanje dijalekta u osnovicu standardnoga jezika stvaralo je nove nesporazume, budući da dijalekt implicira više govora, dakle mogućnost više istodobnih istorazinskih konkretnosti. Stoga su vukovci u pojedinim fazama svoje djelatnosti imali više istorazinskih oblika, jer su uzimali iz više novoštokavskih istočnohercegovačkih govora (*posljednji* i *pošljednji*,

hrđa i rđa, lepez i lepeza, starešina i starješina, ogrev i ogrjev, mladenci i mladijenci).

Na leksičkoj je razini odbacivana hrvatska književna baština, a nasilnom izolacijom hrvatskih narječja oduzet je hrvatskomu standardu naravni izvor leksičke obnove i popune samo stoga što se čakavski i kajkavski nisu mogli pojaviti kao izvori srpskomu. Kao nadomjestak hrvatske rječnike, gramatike i pravopise preplavljuje građa istočnohercegovačkoga ruralnoga podrijetla.

4. Nedovoljno poznavanje strukture odnosâ unutar jezičnoga sustava, jer se zahvati u jednoj razini nisu mogli provesti bez posljedica na drugoj (drugima), pa se kao posljedica, primjerice, novoštokavskoga jezičnoga čistunstva na tvorbenoj razini – progon nesvršenih glagolskih oblika tipa *iznašati, okapati, prevadati, prevažati* i njihovih imeničnih izvedenica (*iznašanje, okapanje, prevadanje, prevažanje*) kao tobožnjih provincijalizama – zbivao proces tvorbenoga redukcionizma, odnosno gubitka oblične raznolikosti u morfološkoj kategoriji nesvršenosti. Uvođenjem pak izgovornoga pravopisnoga načela umnogome je smanjena funkcionalnost pisane forme kao jakoga razlikovnoga sredstva (*dočeci < dočetak, doček ; lisci < lisac, listak ; leci < ledac, letak; natrčati < nadtrčati, natrčati*). Priklanjanje pak množinskomu padežnomu sinkretizmu i njegovo normiranje približili su hrvatski novoštokavskim srpskim i torlačkim odnosno bugarskim govorima reduciranih padežnih oblika, a odvojili ga od hrvatske štokavštine, koju upravo nastavačna padežna raznolikost povezuje s kajkavskim i čakavskim. Paradoksalno, namjesto da oblično i leksički bogatiji predložak izračuje u oskudniji bogateći ga, vukovskom intervencijom u jezični sustav standardnoga hrvatskoga dobiven je model reduciranih obličnih i leksičkih mogućnosti pred koji su stavljeni zahtjevni zadatci modernoga polifunkcionalnoga standarda.

Zaključno: Na oblikovanje samostalnoga standardnoga hrvatskoga jezika i pravopisa vukovski je smjer višestruko negativno utjecao. On je proces autonomne izgradnje hrvatskoga jezika usporio i skrenuo njegov naravni razvojni tijek te oblično, tvorbeno, leksički i pravopisno osiromašio njegove izražajne mogućnosti.

Njemu se suprotstavio protuvukovski jezikoslovni smjer (Antun Radić, Dragutin Parčić, Blaž Jurišić, Petar Guberina, Kruno Krstić) postavivši moderne standardološke temelje, napose uvođenjem

zasada praške lingvističke škole, lučenjem organskoga idioma od standardnoga jezika i funkcionalnim uvođenjem kajkavskoga i čakavskoga leksika u standardnu osnovicu i tako omogućio hrvatskomu standardnomu jeziku naravni razvitak.

O odlikama hrvatskoga standardnoga jezika u njegovoj višestoljetnoj povijesnoj okomici bit će riječi u samom radu.

Davor Velnić (Matica hrvatska)

Hrvatski jezik i književnost u raljama birokracije

Ne postoji književnost dugonogih, plavookih, ćelavih, tvrdo ukoričenih i meko ukoričenih naslova; ne znam što je to priobalno, planinsko ili žensko pismo... književnost jednostavno prebiva u tekstu ili je odsutna, ona jest ili nije. Književnost je punina života i darovitost, svakako dobar ukus kao i autorovi nezaobilazni vidici i osame nespojive sa životom u gomili. Samozatajnost i nevidljivost autora uosobljeni su u njegovom djelu. Književnost poklanja sebe ne očekujući uzvrat, a autoru nudi neprestanu i dugotrajnu nevidljivost. Ulaganje u vječnost? Ne, to je samo precijenjeni pisarski napor.

Sve to treba imati na pameti kad se raspravlja o ulozi književnosti u (hrvatskom) jeziku. Uz pravopis i gramatiku, književnost je bitna sastavnica i kruna jezika. Nema jezika bez književnosti kao što bez jezika nema ni nacije ni naroda, kao što bez gradova nema civilizacije. Bez hrvatskog jezika nismo, s njim ostajemo i jesmo. Jezik je dugo bio nadomjestak naše uboge banske državnosti i zato mu neizmjereno dugujemo za blagodat življenja u suverenoj Hrvatskoj.

Usavršavanjem jezika ne usavršavaju se samo komunikacijske vještine, usavršuje se i osoba, naraštaji i oni koji kola vuku naprijed. U književnosti započinje i završava materinski jezik, stoga se moramo zapitati što je to kumovalo tragediji da su školska lektira i hrvatski jezik na maturi postali bauk koji kruži hrvatskim školama. Na TV Dnevniku zabrinutim glasom spiker najavljuje: "sutra se piše esej iz hrvatskog jezika", kao da najavljuje orkansku nevrijeme, strašno i sramotno. Zar se ono što se povuče majčinim mlijekom

može toliko iskviriti da postaje opasno po zdravlje učenicima? Dovedi smo se u situaciju da je školska lektira postala tlaka. A oko nas sve odlikaši, imamo najviše odlikaša po metru kvadratnom u Europi, ali esej... Davno je povučena kriva brazda drugarske jednakosti, samoupravljačke uravnilovke i težnja k sve nižem prosjeku izjednačavanja. Zakon o hrvatskom jeziku daje nam za pravo da hrvatski jezik iščupamo iz društvenog zapečka i postavimo na mjesto koje mu pripada.

Marko Tadić (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet; Vijeće za hrvatski jezik; HR-CLARIN)

Zašto su nam jezične tehnologije bitne za budućnost hrvatskoga jezika?

Informacijsko je društvo već oko nas i u njemu, htjeli to ili ne, već živimo. Većina nam je komunikacijskih kanala i sadržaja u njima već digitalna/digitalizirana.

Što se, međutim, u svim tim digitalnim komunikacijskim kanalima za čovjeka ne mijenja? Uporaba prirodnoga jezika.

Ti su kanali u konačnici ili u ishodištu namijenjeni ljudima (a tek od nedavna možda i strojevima). Kako za sada još ne postoji razvijenije interpersonalno sredstvo za prijenos obavijesti i znanja od prirodnoga jezika, on još uvijek za ljude ostaje najprirodnije i najintuitivnije sredstvo komunikacije. Kako bismo ga olakšanje mogli koristiti upravo u digitalnim komunikacijskim kanalima, potrebno je razviti jezične tehnologije tj. temeljne tehnologije za pristup proizvodima i uslugama informacijskoga društva na prirodnome (i to svakom pojedinom, materinskom) jeziku. Bez razvitka jezičnih tehnologija takva slobodna, za sve korisnike ravnopravna, pristupa informacijama ne može biti. Ako jezične tehnologije promatramo kao sljedeći stupanj u razvoju pismenosti nekoga jezika, onda bi se govornici toga jezika bez razvijenih jezičnih tehnologija mogli naći u položaju funkcionalne nepismenosti u digitalnom okružju. Naime, iz komunikacijske će komocije dio govornika nerijetko posegnuti za nekim drugim jezikom za koji razvijene jezične tehnologije već postoje. Tada bi se ti govornici

našli onkraj digitalne razdjelnice, a jezik postao neuporabiv u nizu djelatnosti i područja.

Kakvo je stanje s jezičnim tehnologijama za hrvatski jezik?

Prva je opsežnija snimka stanja učinjena 2012. u okviru EU-projekta META-NET (Tadić i dr. 2012), a deset godina kasnije slična u okviru EU-projekta Europska jezična ravnopravnost (Tadić, 2022). U izlaganju će se sažeto predstaviti najnoviji i očekivani daljnji razvoj jezičnih tehnologija za hrvatski jezik kojim se razvojem kani osigurati ravnopravnost uporabe hrvatskoga jezika u suvremenim digitalnim komunikacijskim kanalima.

Ana Ostroški Anić (Institut za hrvatski jezik)

Suradnjom do kvalitete u okviru terminološke mreže

TASK

U bogatoj tradiciji hrvatskoga jezikoslovlja bilježi se velik broj jezikoslovaca koji su predano i temeljito radili na opisu nazivlja mnogih strukovnih područja te time doprinijeli stvaranju strukovnoga nazivlja na hrvatskome jeziku i njegovoj uključenosti i prihvaćenosti ne samo među stručnjacima nego i u općoj jezičnoj zajednici. U novijoj hrvatskoj jezikoslovnoj povijesti, izuzev desetak godina organizirana i koordinirana rada na nazivlju koje se odvijalo u okviru programa STRUNA, u Hrvatskoj nije bilo i, na žalost, dalje ne postoji uređen trajan oblik terminološke djelatnosti ni sustavno obrazovanje stručnjaka za rad na nazivlju. Ni uspješan rad u okviru STRUNE, najveći rezultat kojega je međunarodno poznata terminološka baza, nije doveo do stvaranja terminološke politike koja bi činila temelje za izgradnju veće terminološke infrastrukture.

Terminologija i specijalizirano znanje (TASK) novoosnovana je mreža jezikoslovaca i stručnjaka koji se u Hrvatskoj bave različitim oblicima terminološkoga rada i srodnim istraživanjima. Temeljni je cilj te istraživačke mreže, pokrenute u Institutu za hrvatski jezik, povezati stručnjake u zajedničku platformu za promoviranje terminološke djelatnosti te okupiti postojeće i raditi na razvoju novih terminoloških izvora namijenjenih različitim skupinama korisnika. U izlaganju će se predstaviti planirane aktivnosti mreže

TASK koje, osim navedenih, uključuju održavanje radionica i tečajeva studentima, prevoditeljima i drugim stručnjacima koji stvaraju jezične resurse iz područja strukovnoga i specijaliziranoga znanja. Tim će se aktivnostima ići k razvoju terminologije kao discipline i uspostavljanju šire terminološke infrastrukture za obrazovanje mladih stručnjaka. Dugoročni je cilj takva učvršćivanja već postojeće suradnje različitih stručnjaka pokretanje terminološkoga centra kojim bi se Hrvatska konačno i formalno našla među uglednim europskim i svjetskim terminološkim i jezičnim središtima.

Blaženka Martinović (Sveučilište u Puli, Filozofski fakultet; Vijeće za hrvatski jezik)

O suvremenoj naglasnoj normi hrvatskoga jezika

Hrvatski jezik u procesu standardizacije, odabirom novoštokavske osnovice, normiran je kao jezik s visinskim naglasnim sustavom (s četirima različitim naglascima i zanaglasnom dužinom). No osim visinskoga naglasnog sustava u javnome govoru (su)postoji i udarni naglasni sustav (s udarnim (dinamičkim) naglaskom). Udarni naglasni sustav veže se za govore na području čakavskoga i kajkavskoga narječja, i to pretežito gradske govore. Unutar obaju sustava postoje varijante izgovora te se unutrašnjim migracijama govornika pojavljuje i treći naglasni sustav tzv. miješni ili prijelazni koji nastaje miješanjem obilježja visinskoga i udarnoga sustava (Martinović i sur., 2021; Martinović i sur., 2024; Matešić i sur., 2024). Svi se ti sustavi ostvaruju u javnoj komunikaciji hrvatskim standardnim jezikom (govorom).

Istraživanja standardnojezične naglasne varijantnosti (mjesta, tona i trajanja naglasaka) na velikom broju sudionika (600 riješenih anketnih upitnika) pokazala su da slušači daju prednost govoru s normativnim mjestom, tj. pomaknutim novoštokavskim mjestima naglasaka prema govornim realizacijama tekstova, te govoru s udarnim naglasnim sustavom (sjeverne regije i zapadne regije) u osobinama tona i trajanja (Matešić i sur., 2024). U izgovoru se teksta (s razlikom ostvaraja tona i trajanja naglasaka), dakle, govornici s udarnim

naglasnim sustavom (oni iz Zagreba i iz Rijeke) percipiraju u znatno većoj mjeri standardnima i manje regionalno obilježenima od govornika s visinskim naglasnim sustavom (iz Splita i Osijeka).

S ciljem stabilizacije naglasne norme, najnestabilnije norme, u budućoj kodifikaciji bilo bi poželjno imati u vidu stavove prema naglascima i naglasnim sustavima (visinskome i udarnome). Jezičnim planiranjem kojim bi se uzeli u obzir stavovi govornika, varijantnost unutar visinskoga sustava te supostojanje više naglasnih sustava kojim govore obrazovani, kompetentni govornici hrvatskoga jezika postigao bi se konvergentan odnos uzusa i kodeksa te mogućnost ovladavanja standardnim izgovorom.

Četvrti dio: četvrtak, 5. prosinca 2024., 14:00–16:00

Vlatka Štimac Ljubas (Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Vijeće za hrvatski jezik)

Skrb za hrvatski jezik u svijetu

Prema nacionalnome planu hrvatske jezične politike *Zakona o hrvatskome jeziku*, jedan je od prioriternih ciljeva „promicanje i unaprjeđenje učenja hrvatskoga jezika među strancima i potomcima hrvatskih iseljenika u Hrvatskoj i inozemstvu“. Takvo se promicanje odvija kroza škole hrvatskoga jezika u iseljeništvu (ponajviše SAD i Kanada), koje ponajprije čuvaju i njeguju hrvatski nacionalni identitet, te kroz *Lektorate hrvatskoga jezika* na stranim sveučilištima čije je administrativno tijelo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih. S obzirom na lektorsko iskustvo u SAD-u, Sveučilište u Indiani, Campus Bloomington, u izlaganju ću se ukratko osvrnuti na tadašnji naziv i položaj hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Indiani ak. god. 2004./2005., strukturu studenata i metode rada te povezati s položajem hrvatskoga jezika kao stranoga/drugoga na inozemnim sveučilištima danas. Važnu ulogu imaju lektori hrvatskoga jezika i književnosti, ali i „domaći profesori“, stalno zaposleni na inozemnim sveučilištima. Kako im pomoći, ojačati suradnju između njih i nas u RH te kakav zapravo mora biti lektor u zemlji u kojoj radi. Osim uvođenja toga problema u *Nacionalni plan hrvatske jezične politike*, bilo bi potrebno razmišljati i o osnutku institucije koja bi provodila strategiju promicanja hrvatskoga jezika na stranim sveučilištima: koordinirala radom lektora, usavršavala ih radionicama i savjetovanjima, osmišljavala kulturno-promocijske sadržaje (koji uvijek ovise i o zemlji domaćinu) i sl.

Tomislav Stojanov (počasni istraživač na Sveučilištu u Nottinghamu)
Izumire li hrvatski jezik? Jezična integracija stranih radnika kao (ne)očekivani zadatak i prioritet hrvatske jezične politike nakon pridruživanja RH u međunarodne socioekonomske i političke zajednice

Zakon o hrvatskome jeziku ističe pet temeljnih točaka razvoja jezične politike za hrvatski jezik: položaj hrvatskoga jezika u zemlji i inozemstvu (I), njegova službena i javna uporaba (II), razvoj hrvatskih jezičnih tehnologija (III) i standardnojezične norme (IV), te promicanje i unaprijeđenje učenja hrvatskoga jezika među strancima i potomcima hrvatskih iseljenika u zemlji i inozemstvu (V).

Sve su navedene jezičnopolitičke točke važne, međutim čini se da u trenutačnim sociopolitičkim okolnostima posljednja točka – jezična integracija stranih radnika – predstavlja prioritet na koji bi Vijeće za hrvatski jezik i Vlada Republike Hrvatske trebali posvetiti osobitu pozornost.

U svome izlaganju predstaviti ću argumente zašto se taj prioritet prepoznaje ključnim. Iznijet ću neka aktualna saznanja o pitanju poučavanja i učenja hrvatskoga jezika među stranim radnicima, te problematizirati uočena kritična mjesta s ciljem poticanja rasprave o mogućim prijedlozima daljnjega razvoja hrvatske jezične politike.

Katarina Lozić Knezović (Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet;
Vijeće za hrvatski jezik)

**Mjesno/lokalno i hrvatski standardni jezik:
toponimi/etnici/ktetici; maritimno nazivlje**

Zakon o hrvatskom jeziku donesen 26. siječnja 2024. u članku 15. (1) navodi: „Hrvatski toponimi (imena mjesta i zemljopisnih lokaliteta) dio su hrvatske jezične baštine i u svojoj se pojavnosti zaštićuju na svim razinama službene i javne uporabe.“

U članku 16 (2) gdje se navode pitanja koja obuhvaća *Nacionalni plan hrvatske jezične politike* pod točkom d) ističe se „razvoj nazivlja na hrvatskome standardnom jeziku u okviru normiranja i jezičnoga planiranja“.

O ovim će dvama temama biti riječi u izlaganju. Jedan od hrvatskih vodećih toponomastičara Petar Šimunović (2004: 156) istaknuo je da je ime „prije svega jezični, dijalekatni podatak“. Toponimi su jezični spomenici koji su u velikoj mjeri ugroženi. U tom smislu će se u izlaganju razmatrati bilježenje službenoga lika toponima u našim leksikografskim djelima, usklađenoga sa standardnojezičnom normom, u odnosu na mjesne likove zastupljene u mjesnim govorima koji se bilježe i analiziraju u toponomastičkim znanstvenim radovima. Pozornost će biti posvećena i bilježenju etnika i ktetika, gdje se, u djelima u kojima se navode, mjesni likovi ističu i pojašnjavaju u posebnim podnožnim napomenama. Istaknut će se potreba (nastavka) rada na pisanju rječnika hrvatskoga standardnog jezika koji će se temeljiti na terenskim istraživanjima pri bilježenju mjesnih toponimskih likova, kao i iz njih izvedenih mjesnih likova etnika i ktetika, koji odstupaju od standardnojezične norme.

Leksik hrvatskoga standardnog jezika razvija se neprestano pa je popunjavanje praznina u tom sloju koji je najotvoreniji i najizloženiji promjenama nužno.

U izlaganju će se istaknuti potreba za popunjavanjem praznina u hrvatskom standardnome jeziku u jednom od područja, u području maritimnoga leksika. Uputit će se na pitanje nepostojanja potvrda standardnih likova za maritimne termine, na zamjenu maritimnih leksema neprikladnim novotvorenicama, na pogrešno definiranje značenja maritimnih leksema, na nedostatak značenja iz maritimnoga područja, tj. na primjere s nepotpunom leksikografskom definicijom u kojoj nisu obuhvaćena sva značenja leksema te na zamjenu maritimnoga leksema opisnim višerječnim izrazom.

Danica Lešek (Osnovna škola Donja Stubica)

Muke po kurikulumu: položaj kajkavskih idioma u nastavi hrvatskoga jezika

Temom je ovoga izlaganja položaj kajkavskoga narječja u nastavi hrvatskoga jezika u osnovnim školama Republike Hrvatske. Najviše će govora biti o rezultatima provedene analize kurikula iz 2019.

godine, kao najvažnijeg školskog dokumenta, te čitanki za predmet Hrvatski jezik od prvoga do osmoga razreda. Analiza je provedena na osamdesetak čitanki raznih izdavača, objavljenih od 2015. do 2024. godine, s ciljem da se pokaže u kojoj su mjeri u njih uključeni dijalektni sadržaji, prvenstveno kajkavski. U tom dijelu izlaganja dat će se i kratak osvrt na napore udruge Kajkaviana za veće uključivanje kajkavskih sadržaja u školski kurikulum.

Nadalje će se u izlaganju govoriti o stanju u praksi te će se predstaviti izazovi s kojima se susreću učitelji entuzijasti koji u školama na kajkavskom govornom području preko izvannastavnih aktivnosti nastoje popuniti „rupe“ u kurikulumu i, posljedično, u školskim materijalima. Predstaviti će se izvannastavne aktivnosti grupe Mala Kajkaviana koju već dvadeset i pet godina organiziraju učitelji u Osnovnoj školi Donja Stubica.

U posljednjem dijelu izlaganja dat će se prijedlozi za obuhvatniju i vremenu prilagođeniju obradu dijalektnih književno-jezičnih tema unutar nastave hrvatskoga jezika. Pri tom pod sintagmom „hrvatski jezik“ ne mislimo samo na hrvatski standardni jezik nego na sve vidove hrvatske jezične raslojenosti (dijalekatske i sociolingvističke). Takvim bi se pristupom naizgled povećao obim sada već opsežnog gradiva koje je ponajviše usmjereno na učenje standardnoga jezika, međutim, smatramo da se tom problemu može doskočiti izradom drugačijega tipa kurikula i udžbenika. Stoga će se na samom kraju izlaganja predstaviti ideja o kurikulumu koji bi otvarao mogućnost izrade regionalno koncipiranih udžbenika hrvatskoga jezika koji bi u većoj mjeri bili uniformirani, no u jednom bi svojem dijelu sadržavali regionalne književno-jezične nastavne jedinice – i kajkavske i čakavske i nestandardne štokavske. Time bi se omogućilo nastavnicima da s obzirom na područje u kojem se nalazi škola u kojoj predaju mogu crpiti materijale za obradu i popularizaciju lokalnih književno-jezičnih tema te da za to imaju formalnu podršku i poticaj. Cilj takve nastave hrvatskoga jezika ne bi bio samo usvajanje hrvatskoga standardnoga jezika što je važno, nego paralelno i poštivanje te što duže očuvanje mjesnih govora učenika, što je također važno.

Ova knjižica sažetaka licencirana je Creative Commons 3.0
CC-BY-ND licencijom.